

Dunja Anđić (2022). *Igra, priroda i održivi razvoj: Kako potaknuti povezanost s prirodom djece rane i (pred)školske dobi?* Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet.

Godine 2022. u izdanju Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci objavljena je knjiga autorice Dunje Anđić pod naslovom *Igra, priroda i održivi razvoj: Kako potaknuti povezanost s prirodom djece rane i (pred)školske dobi?*. Autorica je izvanredna profesorica na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci, a u svom radu poglavito se bavi pedagogijom održivog razvoja, metodikom nastave prirode i društva i poticanjem istraživačkog pristupa u razrednoj nastavi. Nositeljica je istoimenih kolegija u koje uključuje sadržaje vezane za provođenje slobodnog vremena i očuvanje okoliša u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju i razrednoj nastavi. Također, autorica je brojnih znanstvenih i stručnih radova i voditeljica znanstvenih projekata od kojih se ističe Uniri plus + „Povezanost s prirodom, organizacija slobodnog vremena djece školske dobi i digitalne tehnologije“.

Kroz 185 stranica, nakon Predgovora, autorica u 17 poglavlja problematizira važnost i ulogu igre i učenja u prirodi. Posljednja 3 poglavlja predstavljaju kazalo korištenih pojmova, popis literature i bilješku o autorici.

U prvom poglavlju, naslovljenom *O igri*, autorica donosi pregled shvaćanja i definiranja igre, temeljne konstrukte i poglede, tipove i funkcije. Navedeni su mislioci koji su kroz povijest promovirali važnost igre, kao što su Komensky i Pestalozzi, a većina podjela prikazana je i grafički što zadržava pažnju čitatelja. Pri kraju poglavlja

autorica zaključuje da su pedagozi, psiholozi, ali i drugi značajni pojedinci od davnina pa sve do danas kao integralni dio svojih teorija i ideja učenja i poučavanja uključivali prirodu, vanjski prostor, okoliš ili elemente prirode kao izvore znanja, didaktičke materijale, ali i oblike učenja zbog čega se razvoj igre protegao kroz mnoga stoljeća.

Drugo poglavlje, *Igra i kurikulum odgoja i obrazovanja*, apostrofiraju značaj igre kao kompleksne aktivnosti čiji se značaj pronalazi u nacionalnim i internacionalnim kurikulumima. Autorica navodi različite pristupe i tri vrste kurikuluma koji se pronalaze na područjima Njemačke, Švedske, Finske, Kine i Hong Konga, Irske i dr., a posebni naglasak stavlja na kurikulum međupredmetne teme *Održivi razvoj* na području Republike Hrvatske. Poglavlje završava zaključkom o važnosti kompetencija učitelja, profesionalne odgovornosti, prosudbe samog učitelja koji bi trebao prepoznati i koristiti lokalne resurse i prirodno okruženje u kontekstu ispunjavanja kurikularnih zahtjeva, ali prije svega promišljati o dobrobiti djece kroz igru i putem igre u prirodi.

Prostor i kurikulum odgoja i obrazovanja naslov je trećeg poglavlja u kojem autorica progovara o definiranju i značaju prostora u dječjem razvoju. Ističe se značaj nacionalnih dokumenata s naglaskom na odredbe *Nacionalnog kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* u kontekstu razvoja prirodoslovnih kompetencija koji se oslanja na stvaranje poticajnog matematičkog i prirodoslovnog okruženja. U tom smislu autorica se ne ograničava samo na prostor nego u promišljanju uključuje i koncept Kulture vrtića pri čemu ističe da kultura nije i ne može biti ograničena prostorom, ali prostor na nju svakako utječe. U kontekstu osnovne škole navodi se važnost odgojno-obrazovnih ishoda *Kurikuluma nastavnog predmeta Prirode i društva* uz naglasak na veliku uključenost ishoda vezanih za sadržaje prostora i orijentacije u prostoru u razrednoj nastavi. U odnos s navedenim kurikulumom dovodi se kurikulum međupredmetne teme *Održivi razvoj za osnovne i srednje škole* gdje se prostor određuje na drugačiji način. Razvoj ideje o shvaćanju prostora i okoliša autorica problematizira i u pojavnosti termina u kurikulumu nastavnog predmeta Geografije u osnovnoj školi gdje pronalazi isticanje prostornog identiteta i prostornog obuhvata. Osim toga, navodi važnost održivosti propisane kurikulumom u smislu poimanja održivosti koja treba osigurati povećanje kvalitete života pojedinca i zajednice koja neće biti na štetu okoliša i prouzročiti gubitak identiteta prostora i zajednice. Autorica zaključuje poglavlje naglašavanjem razlika u shvaćanju prostora i okoliša pri čemu se u nacionalnim dokumentima prostor smatra pojmom kojim se opisuju značajne odrednice čovjekova i djetetova života, dok je okoliš pojam koji se vezuje za pojam održivog razvoja, a podrazumijeva sve što nas okružuje, kao prirodni ili izgrađeni, odnosno prostor življenja i u kojem dijete živi, raste, osjeća, razvija se, uči i igra se.

Četvrto poglavlje pod naslovom *Pedagogijski pristupi odgoju i obrazovanju za okoliš i održivi razvoj* donosi pregled pedagoških pristupa koji su se razvili unutar koncepta odgoja i obrazovanja za okoliš i održivi razvoj. Autorica iznosi pregled nesuglasja u terminološkim odrednicama i poimanja koncepta održivog razvoja i održivosti što je rezultiralo razvojem različitih pedagoških pristupa. Od prvog pokušaja razgraničenja koncepta kroz Haga deklaraciju, preko Međunarodne debate o odgoju i obrazovanju za održivi razvoj autorica iznosi ključne pravce i čimbenike koji su oblikovali pedagoške ideje o odgoju. Primjerice, autorica navodi 15 identificiranih struja, evoluciju ključnih pojmova i važnost koraka koji sačinjavaju integriraju pedagogiju odgoja i obrazovanja za održivi razvoj. Na temelju iznesenog autorica zaključuje da je nezahvalno i teško odijeliti poziciju okoliša od igre zbog čega se poziva na argument utjecaja prostora i okruženja na kvalitetu dječje igre.

Peto poglavlje, *Prostor i priroda u odgoju i obrazovanju za okoliš i održivi razvoj* iznosi promišljanja o prostoru i prirodi kao dijelovima okoliša, poimanja igre kao kompleksne aktivnosti u kontekstu učenja i slobodne igre. Kroz poglavlje je problematizirano određivanje okoliša nakon čega autorica navodi 3 temeljne relacije odnosa čovjeka i prirode. U prilog važnosti značaja prirode autorica naglašava važnost značaja prirode i okoliša kao oblika učenja u alternativnim pedagoškim pravcima kao što su Waldorf, Summerhill i Radna škola. Na kraju poglavlja izneseno je 6 tematskih osnova odgoja i obrazovanja za okoliš i održivi razvoj na otvorenim prostorima u razdoblju ranog djetinjstva. Autorica zaključuje da je značajke koncepta moguće je promatrati s aspekata holističkog poimanja djeteta, kao i s pozicije konstruktivizma, ali se postavlja pitanje o razini implementacije koncepta u praksu rada vrtića i škola.

Igra i učenja o prirodi u odgoju i obrazovanju za okoliš i održivi razvoj naslov je šestog poglavlja koje nudi niz argumenata različitih autora o važnosti uključivanja djece u prirodno učenje kroz igru. Detaljno je razrađena periodizacija razine razvoja djece u području odgoja i obrazovanja na okoliš s pripadajućim karakteristikama i preporučenom ulogom učitelja u svakoj od njih. Pri kraju poglavlja apostrofirana je uloga učitelja i odgajatelja kao sukonstruktora iskustava, facilitatora, procjenitelja rizika, posrednika i refleksivnih i akcijskih praktičara. Iz svega navedenog autorica zaključuje o kompleksnosti i slojevitosti uloga odgajatelja i učitelja ponovno naglašavajući ulogu igre u razvoju osjetljivosti za prirodu.

Sedmo poglavlje bavi se *Šumskim vrtićima i povezanosti s prirodom*. Na primjerima Montesorri, Waldorf, Agazzi i Reggio programa autorica prikazuje ulogu stvaralaštva i slobodnog razvoja uz zastupljenost elemenata prirode. Nakon toga naveden je kratak pregled razvoja ideje i koncepta šumskog vrtića i šumske pedagogije. Također, navodi se 6 koraka za omogućavanje implementacije šumske pedagogije usmjerene na razvoj odgoja i obrazovanja za okoliš. Kraj poglavlja otvara pitanje o zastuplje-

nosti šumskih vrtića na području Republike Hrvatske i konceptu koji je u praksi implementiran, ali i izostanku recentnih istraživanja o implementaciji koncepta.

Nastavno na nedostatak istraživanja o šumskim vrtićima autorica u osmom poglavlju pod nazivom *Prikaz istraživanja o šumskim vrtićima* iznose se rezultati istraživanja provedenog u sklopu završnog rada Deni Đafić pod naslovom *Šumski vrtići i odgoj i obrazovanje za održivi razvoj* (2021). Rezultati istraživanja doveli do su zaključka da postoji značajno izražena potreba za osnivanjem šumskih vrtića, koja se ogleda u promišljanju odgajatelja, učitelja i drugih odgojno-obrazovnih djelatnika pri čemu postoje deficitarne spoznaje o šumskim vrtićima na fakultetima. Sukladno navedenom, istaknuta je potreba odgojno-obrazovnih djelatnika za daljnjim stručnim usavršavanjem u kontekstu rada šumskih vrtića.

Povezanost s prirodom i odgoj i obrazovanje za okoliš i održivi razvoj bavi se argumentacijom shvaćanja povezanosti s prirodom kao koncepta, osobine ličnosti i pojma kojim se opisuje koncept ljudske-okolišne povezanosti. Poglavlje završava iznošenjem kritika koje uglavnom problematiziraju sam pojam i njegove „opisnike“, odnosno nedostatak jasnoće u definiranju pojmova, te preveliku usmjerenost ka konstrukciji mjernih instrumenata za provedbu istraživanja povezanosti s prirodom.

Biofilija i povezanost s prirodom, deseto poglavlje knjige dovodi u vezu hipotezu ili teoriju o biofiliji Ericha Fromma kao pozitivan čovjekov odnos prema biljkama i životinjama. Izneseno je 9 osnovnih vrijednosti koje navode Kellert i Wilson, ali i 3 pravca povezanosti odnosa čovjeka i prirode. U poglavlju se navodi 7 putova do povezanosti s prirodom nakon čega se iznose načini mjerenja biofilije i biofobije. U tom smislu spomenut je biofilični intervju i instrument čiji je temelj pridavanje emotivnih atribucija elemenata prirode uz pripadajuće ilustracije.

Okoliši vrtića i škola kao pretpostavka povezanosti s prirodom naziv je jedanaestog poglavlja koje pokušava odgovoriti na pitanje kako sustavi odgoja i obrazovanja i prakse odgojno-obrazovnih institucija osiguravaju (pred)uvjete za razvoj iskustava igranja u prirodi uključujući pritom potencijale koje pružaju prirodni prostori i okoliši vrtića i škola? Autorica kroz poglavlje opisuje potencijale različitih modela koji uključuju tradicionalna igrališta, dizajnerska igrališta, avanturistička igrališta i kreativna ili sveobuhvatna igrališta. Nakon opisa svakog modela nalazi se i fotografija koja prikazuje model u praksi. U poglavlju se nalazi i potpoglavlje koje propituje ulogu i mogućnosti dizajna okoliša i razvoja djeteta pri čemu se ideja adekvatnog okoliša temelji na aspektima holističkog razvoja. Autorica na brojnim međunarodnim i nacionalnim primjerima argumentira važnost adekvatnog iskorištavanja prostora te ističe ideju o tome da je igra i promišljanje o njoj sastavni dio procesa implementacije odgoja i obrazovanja za okoliš i odgoja i obrazovanja za održivi razvoj jer je igra često uvjetovana okolišnim, prirodnim umjetnim i dizajniranim karakteristikama.

U dvanaestom poglavlju, *Prikaz istraživanja – igra u prirodi i povezanost s prirodom*, daje se prikaz preliminarnog istraživanja kojim se istraživao odnos povezanosti s prirodom, odnosno odnos djece i igre/igara u prirodi/vanjskim prostorima/okolišu na području Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Dobiveni rezultati upućuju na adekvatne mjerne karakteristike korištenog instrumenta, visoke srednje vrijednosti procjene pozitivnih osjećaja učenika prema slobodnoj igri, niže vrijednosti negativnih osjećaja vezano uz strah od buba, kukaca i ozljeda, povezanost razreda i dobi s varijablama indeksa povezanosti s prirodom i procjene igre u prirodi, razlike u procjeni povezanosti s prirodom i igrom u prirodi s obzirom na razred i pozitivan doprinos igre indeksu povezanosti s prirodom dječje mlađe školske dobi i igre.

U *Zaključnim razmatranjima* autorica iznosi stav da nije jednostavno pisati o igri, a izazov se posebice javlja kada se želi opisati igru u prirodi i u kontekstu suvremenih istraživanja. Navodi sve veću prisutnost igrifikacije učenja koju dovodi u odnos sa shvaćanjem važnosti igre kao oblika učenja i istraživanja posebice u kontekstu procesa razvoja povezanosti s prirodom. Autorica ističe važnost promišljanja o biofilicnim dizajnima prostora i okoliša vrtića i škola u cilju doprinosa cjelovitom rastu i razvoju djece, ali i razvoju dječje povezanosti s prirodom.

U četrnaestom, posljednjem tematskom poglavlju *Kako potaknuti povezanost s prirodom i okolišem?*, autorica iznosi mogućnosti poput edukativnih vrtova, kulturne baštine tj. zavičajnog govora, laboratorija u vrtiću – u okolišu, korištenje prirodnih materijala, posjet šumi, posjet farmi, sadržaji vezani uz vodu, zvjezdarnica, mlin i obilježavanje eko datuma čiji se popis u ovoj publikaciji nudi.

Kazalo pojmova sistematizira najčešće korištene pojmove kroz cijelu publikaciju uz njihove definicije. U popisu literature među 269 jedinica dominantno se nalaze radovi autora koji djeluju u međunarodnom kontekstu što ojačava tezu o izostanku istraživača koji se ovom temom bave u nacionalnom kontekstu.

Može se zaključiti da autorska knjiga Dunje Anđić progovara o temi održivosti, održivog razvoja, prirodi, okolišu, prostoru i brojnim drugim konceptima koji među autorima stvaraju nesuglasice. Osim toga, uključivanje igre kao načina učenja, posebice u vidu odgoja i obrazovanja za okoliš i održivi razvoj podiže problematizaciju knjige na još višu razinu. Argumentacija teza, prikaz promišljanja različitih inozemnih autora, ali i pogled na koncept u nacionalnom kontekstu autorsku knjigu Dunje Anđić svrstava u dobre primjere sveučilišnih udžbenika koji svakim svojim poglavljem otvaraju mjesto za promišljanje i produblivanje znanja o ovom – istraženo/neistraženom području.